

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР

Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли

ИИВ Академияси, Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, катта лейтенант. Илмий мутахассислиги:

12.00.13 – Инсон ҳуқуқлари. ORCID: 0000-0003-3990-1191.

Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли

Преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин и защиты прав человека Академии Министерства внутренних дел, старший лейтенант.

Научная специальность: 12.00.13 - Права человека.

ORCID: 0000-0003-3990-1191.

Choriyev Mahmudjon Ahmad o'g'li

Teacher of the Department of State-legal disciplines and ensuring of human rights of the Academy of the Ministry of Internal Affairs, senior lieutenant.

Scientific specialty: 12.00.13 Human rights. ORCID: 0000-0003-3990-1191.

Аннотация: Мақолада Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро механизмлар такомиллаштириш билан боғлиқ масалалар алоҳида ўрин эгаллаган. БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича органларига умумий тавсиф ва БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича устав органларининг ташкилий асослари келтириб ўтилган. БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича ёрдамчи органларининг вазифа ва ваколатлари. БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича шартномавий органлари ва улар фаолиятининг самарадорлиги, БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича қўмиталари томонидан квази суд органи сифатида қўрилган ишлари таҳлилини янада ривожлантиришнинг устуворлигини таъминлашга қаратилган қатор таклиф ва тавсиялар илгари сурилган.

Калит сўзлар: “ҳуқуқ” ва “эркинлик”, квази суд, инсон ҳуқуқлари, БМТ, сиёсий ҳуқуқлар, иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлар, “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”, “инсон ҳуқуқлари бўйича устав”.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, БМТ – халқаро тинчлик ва хавфсизликни қўллаб-қувватлаш ва мустаҳкамлаш, давлатлараро ҳамкорликни ривожлантириш ва инсон ҳуқуқларини химоя этиш мақсадида ташкил этилган халқаро ташкилот.

БМТ тизими жуда ҳам мураккаб бўлган халқаро ташкилотлар, жамғармалар, органлар, қўмиталар, комиссиялар ва бошқа тузилмалардан иборатдир. Аммо, уларнинг барчаси ҳам инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари масаласи билан бевосита шуғулланмайди. Аммо мазкур тизим ичида инсон ҳуқуқлари билан шуғулланувчи органлар тизими шакллланган.

БМТ Низомининг 7-моддасига кўра БМТнинг органлари асосий органлар ва ёрдамчи органларга бўлинади. Унинг асосий органлари ва уларнинг вазифа ва ваколатлари Низомда кўрсатиб ўтилган. Унга кўра БМТнинг олти асосий органи мавжуддир: Бош Ассамблея, Хавфсизлик кенгаши, Иқтисодий ва Ижтимоий кенгаш, Васийлик кенгаши (ҳозирги пайтда фаолиятини тўхтатган), Халқаро суд, Котибият. БМТ фаолиятини мувофиқлаштиришда бу органларнинг роли ва аҳамияти каттадир. БМТ ўзининг бутун фаолиятини ана шу идоралар ёрдамида амалга оширади. Улар бир-бирларининг ишларини айнан такрорламаган ҳолда иш юритадилар. Мазкур органлар ўз фаолиятларидан келиб чиққан ҳолда, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя қилиш ҳамда уларни ҳимоя қилиш масалалари билан тегишлича шуғулланадилар. БМТнинг ёрдамчи органларига эса, унинг асосий органлари фаолиятига кўмаклашувчи кўп сонли турли кўмиталар, комиссиялар ва бошқа номдаги турли органларни киритиш мумкин.

БМТ асосий (устав) органлари бўлган Бош Ассамблея, Хавфсизлик кенгаши, Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш (ЭКОСОС), Халқаро суд БМТ Устави ва Халқаро суд статутига мувофиқ ўз ваколатлари доирасида инсон ҳуқуқларига оид масалаларни кўриб чиқади.

Бош Ассамблея. Бош Ассамблеянинг вазифаси асосан ўрганиш ва тадқиқ этиш ишларини уюштириш ҳамда тавсиялар беришдан иборат. Инсоннинг ҳуқуқлари ва эркинликлари муаммоларини ўрганиш ҳамда тадқиқ этиш ишларини, одатда, Бош Ассамблеянинг топшириғига биноан Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш ҳамда унинг ёрдамчи органлари, ихтисослаштирилган муассасалар ва БМТ Бош котиби бажаради.

Бош Ассамблея инсон ҳуқуқлари соҳасидаги ўз вазифаларини бажариш учун, БМТ Низомининг 22-моддасига биноан, заруратга қараб турли ёрдамчи органларни таъсис этиш ваколатига эга.

ЭКОСОС. Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш ўз фаолиятини сессиялар даврида ишлайдиган кўмиталар - Иқтисодий, Ижтимоий ва Мувофиқлаштирувчи кўмиталар ёрдамида олиб боради. Инсон ҳуқуқлари масалалари бўйича ҳужжатларни Ижтимоий кўмита тайёрлайди. Ижтимоий кўмитанинг маърузалари Иқтисодий ва ижтимоий кенгашнинг ялпи мажлисларида тасдиқланади.

Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш, бундан ташқари, ўз фаолиятининг талайгина қисмини инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ масалаларга бағишлайдиган ихтисослаштирилган ташкилотлар билан, хусусан, Халқаро меҳнат ташкилоти, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Таълим, фан ва маданият масалалари бўйича ташкилоти (ЮНЕСКО) ва бошқалар билан БМТ номидан битимлар тузади. Иқтисодий ва Ижтимоий кенгаш маслаҳатлашувлар ўтказиш ва

тавсияномалар ишлаб чиқиш йўли билан бу борадаги ишларни умумий тарзда мувофиқлаштириб боради.

Хавфсизлик Кенгаши. Хавфсизлик Кенгаши халқаро тинчлик ва хавфсизлик учун асосий жавобгарликни ўз бўйнига олади унинг қарорларига БМТнинг барча аъзолари бўйсунishi мажбурий. Кенгаш томонидан БМТ устави принцип ва мақсадаларига зид бўлган ҳуқуққа хилоф ҳаракатларни содир этган давлатларга нисбатан қарор қабул қилиш ҳисобланади. Хавфсизлик кенгаши кўп ҳолларда томонларни низолар ва конфликтлар вақтида муроасага келтириш вазифасини бажаради. Хавфсизлик кенгаши юзага келаётган муаммоларни олдиндан аниқлашда ва қисқа вақтда ҳал этишда муҳим роль ўйнайди.

Халқаро суд. Бутунжаҳон суди номи билан машҳур бўлган Халқаро суд Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг асосий суд органи бўлиб ҳисобланади. Халқаро суд манфаатдор давлатларнинг ихтиёрий равишда иштирок этишига асосланган давлатлар ўртасидаги низоларни тартибга солиш билан шуғулланади. Агар давлат суд муҳокамасида иштирок этишга рози бўлса, у Суднинг қарорига бўйсунishга мажбурдир. Шунингдек, Суд Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг ихтисослаштирилган муассасалари учун тавсиявий ҳулосаларни тайёрлаш билан ҳам шуғулланади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаш (2006 йилгача - Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссия)[1]. Мазкур орган Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссия шаклида Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш томонидан 1946 йилда таъсис этилган бўлиб, 53та аъзо-давлат вакилларида ташкил топган. Комиссия ўз сессиясини ҳар йили олти ҳафта мобайнида ўтказган. Комиссия ўрганиш ва тадқиқ этиш ишларини олиб борган, инсон ҳуқуқлари бўйича тавсияларни ҳамда халқаро ҳужжатларнинг лойиҳаларини тайёрлаган, шунингдек, БМТ Бош Ассамблеяси ҳамда Иқтисодий ва ижтимоий кенгашнинг махсус топшириқларини бажарган.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгаш, Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш ҳамда БМТ Бош Ассамблеяси ўзларининг ҳар йилги сессияларида инсон ҳуқуқларини кўпол тарзда ва мунтазам равишда бузиш ҳоллари билан боғлиқ воқеалар ва амалиётни муҳокама этиб борадилар. Агар муайян бир мамлакатдаги ёки муайян бир амалиётдаги аҳвол ташвиш уйғотаётган бўлса, бу органлар мустақил ва ҳолис экспертлар гуруҳи (ишчи гуруҳи) ёки алоҳида шахс (махсус маърузачи) томонидан бу борада текширув ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилиши мумкин. Ана шу махсус органларга Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаш ва БМТ Бош Ассамблеясига маърузалар тақдим этиш ва тавсиялар ишлаб чиқишдан ташқари, алоҳида шахслар, гуруҳлар ёки жамоаларнинг ҳуқуқлари бузилган тақдирда чоралар кўриш ваколати ҳам берилган. Масалани дарҳол, сира кечиктирмай ўрганиб чиқиш ва текшириш талаб этиладиган алоҳида ҳолларда махсус маърузачи ёки ишчи гуруҳи хавф таҳдид солаётган айрим шахс, гуруҳ ёки

жамоани муҳофаза этиш мақсадида тегишли ҳукуматлар билан ҳатто бевосита учрашиши ва мулоқотга киришиши мумкин.

Жанубий Африкада инсон ҳуқуқлари бўйича махсус ишчи гуруҳ (1967 йилда тузилган) ана шундай дастлабки орган бўлди. Мазкур гуруҳ, шунингдек, босиб олинган ҳудудларнинг аҳолисига нисбатан Исроил ҳаракатларининг инсон ҳуқуқларига тааллуқли жиҳатини текшириш бўйича махсус қўмита (1968 йилда ташкил этилган) ҳозирга қадар фаолият кўрсатиб турибди.

1980 йилдан кейин Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссия инсон ҳуқуқларини қўпол тарзда бузиш билан боғлиқ амалиётни бутун жаҳон миқёсида ўрганиш ҳамда шу муносабат билан тегишли чоралар кўриш мақсадида бир нечта махсус органлар таъсис этган. Бу органларга, таъбир жоиз бўлса, йўналиш мавзуига қараб ваколат берилган эди. Ҳозирги вақтда шундай гуруҳлардан иккитаси ишлаб турибди. Буларнинг биринчиси - ғайриихтиёрий равишда ёки зўрлик ишлатиш натижасида шахсларнинг ғойиб бўлиб қолиши тўғрисидаги масала билан ва иккинчиси эса – шахсларни ўзбошимчалик билан ушлаб туриш тўғрисидаги масала билан шуғулланувчи ишчи гуруҳ.

Йўналиш мавзуига қараб қўплаб махсус маърузачилар тайинланган бўлиб, қуйидаги масалалар доираси уларнинг ўрганиш соҳаси деб белгиланган эди:

- 1) суддан ташқари ва ўзбошимчалик билан ҳамда лозим даражада суд муҳокамаси ўтказмай туриб қатл этишлар тўғрисидаги масалалар бўйича;
- 2) қийноқларга солиш ҳамда муомалада бўлиш ва жазолашнинг бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни таҳқирловчи турлари бўйича;
- 3) болаларни сотиш, болалар билан боғлиқ фоҳишабозлик ва болалар порнографияси бўйича;
- 4) мамлакат ичкарасида кўчиб юрган шахслар тўғрисидаги масала бўйича;
- 5) диний муросасизлик бўйича;
- 6) ирқчилик, ирқий камситиш ва ксенофобия бўйича;
- 7) фикрлаш ва сўз эркинлиги бўйича;
- 8) халқларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини амалга оширишга қаршилиқ кўрсатиш воситаси сифатида ёлланган кишилардан фойдаланиш бўйича.

Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаш ва БМТ Бош Ассамблеясига юқорида зикр этиб ўтилган махсус органлар томонидан тақдим этиладиган маърузалар очиқ сессияларда муҳокама қилинади ҳамда бу маърузалар шу масалалар юзасидан Инсон ҳуқуқлари комиссияси қарор қабул қилишида асосий омил бўлади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссия ўз ишини янада самаралироқ амалга ошириш учун 1947 йилда *Камситишларнинг олдини олиш ва кам сонли миллатларни ҳимоя этиш бўйича кичик комиссия* таъсис этган. Бундан кўзланган мақсад ўрганиш ва тадқиқ этиш ишларини Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон

декларациясини инобатга олган ҳолда олиб бориш ҳамда Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссия учун инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларига нисбатан ҳар қандай шаклдаги камситишларнинг олдини олиш, шунингдек, кам сонли миллатларни ирқий, миллий, диний ва тил жиҳатидан ҳимоя этишга оид тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат бўлган[2].

ЭКОСОС маслаҳатчилари мақомига эга бўлган нодавлат нотижорат ташкилот(бундан буён ННТ)лари ёзма ёки оғзаки мурожаат қилиш билан Кенгаш ишига бевосита иштирок этиши мумкин бўлган. ННТ вакилларига беш минут давомида нутқ сўзлашига рухсат берилади. Кўплаб ННТлар Кенгашга таъсир қилишнинг ўзига хос ёндашувига эгадирлар. Улар ёзма ва оғзаки мурожаат қилиш билан бирга, сессия давомида улар «коридорда таъсир кўрсатишлар»ни амалга ошириш имкониятига ҳам эга, Кенгашсессиялари билан параллель равишда турли ҳукуматлар делегациялари ва бошқа ННТлар вакиллари билан учрашувлар ташкил этади, нашр материалларини тарқатадилар ва ОАВларига интервьюлар беради.

БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссияси юқорида қайд этилганидек, сиёсий орган ҳисобланган, яъни унда қарорлар қабул қилинишида сиёсий ирода одатда ҳал қилувчи роль ўйнаган. Кўрилатган масалалар бўйича муайян қарорлар қабул қилишга кўпинча давлатларнинг биргаликда (айниқса, сиёсий манфаатлар асосида) ҳаракат қилувчи блоклари тўсқинлик қилиши мумкин бўлган. Шунинг учун ҳам, муайян резолюцияни Комиссиядан ўтказиш учун кўп вақт талаб қилинган. Кун тартибидаги муҳокамалар кўпинча анча вақтгача чўзилиши ҳамда режадаги ҳаракатлар кейинга қолиши мумкин бўлган. Бу ҳолатлар Комиссияни янада сиёсийлаштириб, унинг обрўсини тушириб юборган.

Шунинг учун ҳам, 2005 йилнинг мартада БМТнинг собиқ Бош котиби Кофи Аннан ўзининг “Катта эркинлик олдида” мавзуидаги маърузасида Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссия ўрнига аъзоларининг сони жиҳатидан кичикроқ, аммо доимий ишловчи Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашни ташкил этишни таклиф этди [3]. БМТ Бош Ассамблеясининг 2006 йил 15 мартдаги №60/251 резолюцияси¹[4] билан Комиссиянинг ўрнига Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаш Бош Ассамблеянинг ёрдамчи органи сифатида таъсис этилди. Кенгаш таркибига, Бош Ассамблея томонидан тўғридан-тўғри ёпиқ овоз бериш йўли билан сайланадиган 47та аъзодан иборат бўлиб, улар 3 йилга БМТ аъзо-давлатларидан сайланади. Кенгашга аъзолик БМТнинг барча аъзо-давлатлари учун очикдир ва Кенгаш аъзолари адолатли географик тақсимот тамойили асосида сайланади.

Кенгаш ўз фаолиятини бир неча йўналишда амалга оширади:

¹ Резолюция Генеральной Ассамблеи «Совет по правам человека» № 60/251 от 15 марта 2006 г. // Док. ООН. А/60/251.

- универсал даврий кўриб чиқиш процедураси;
- махсус процедуралар;
- шикоятлар бўйича процедуралар.

Махсус процедуралар, эксперт маслаҳатлари ва шикоятларни бериш тартиб-қоидалари билан боғлиқ ишларни такомиллаштириш мақсадларида 2007 йил 18 июнда Кенгашнинг “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг институционал қурилиши” номли 5/1 сонли резолюцияси қабул қилинди [5]. Унда, жумладан, *Универсал даврий таҳлил* процедурасини ўтказишнинг асослари, тамойиллари ва мақсадлари, жараёни ва тартиблари тасдиқланган. Кўриб чиқишнинг мақсадлари қуйидагилар ҳисобланади: жойларда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги аҳволни яхшилаш; инсон ҳуқуқлари соҳасида давлатларнинг ўз вазифалари ва мажбуриятларини бажаришлари ҳамда ижобий ўзгаришлар ва давлат олдида турган муаммоларни баҳолаш; тегишли давлат билан, унинг розилиги асосида, давлат имкониятларини мустаҳкамлаш ва маслаҳатлашув учун техникавий кўмакни амалга ошириш; давлатлар ва бошқа манфаатдор томонлар ўртасида яхшироқ бўлган тажрибаларни алмашиш; инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилиш соҳасида ҳамкорликни қўллаб-қувватлаш; Кенгашнинг инсон ҳуқуқлари билан шуғулланувчи бошқа органлар ва Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссар бошқармаси билан ҳар томонлама ўзаро ҳамкорлигини рағбатлантириш.

Универсал даврий кўриб чиқиш процедураси – бу янги процедура ва тасдиқланган жадвалга мувофиқ, БМТнинг барча 193 аъзо-давлатлари 2008 йилдан бошлаб ҳар 4-5 йил ичида ундан ўтиши мўлжалланган. Ўзбекистон Республикаси ўз маърузасини тақдим этган ва у 2008 йил декабр ойида Инсон ҳуқуқлари кенгашининг III сессиясида Универсал даврий таҳлил процедураси асосида кўриб чиқилди. [6]

Махсус процедуралар, алоҳида шахсларнинг шикоятларига жавоблар бериш, тадқиқотлар олиб бориш, миллий даражада техник ҳамкорлик масалалари бўйича маслаҳатлар бериш, шунингдек умумий рағбатлантирувчи фаолиятда иштирок этиш каби турли ҳаракатларни амалга ошириши мумкин.

Махсус процедуралар икки турда бўлиши мумкин – индивидуал (“Махсус маърузачи”, “Бош котиб ҳузуридаги махсус вакил”, “Бош котиб ҳузуридаги вакил”, “Мустақил эксперт”) ёки, одатда, 5 нафар кишидан иборат ишчи гуруҳ (ҳар бир минтақадан 1 нафардан вакил). Махсус процедуралар мандатлари ўзи тузиладиган ва белгиланадиган махсус резолюция билан таъсис этилади. Мандат эгалари шахсий сифатда фаолият олиб боради.

Махсус процедураларнинг аксарияти ўз фаолияти давомида инсон ҳуқуқларининг айрим бузилишларига оид маълумот олади ва ҳукуматларнинг

муурожаатлари бўйича тезкор сўровномалар ҳамда хатлар юбориб, давлатлардан изоҳ талаб қилади.

Мандат эгалари инсон ҳуқуқлари соҳасида миллий даражадаги вазиятни текшириш учун мамлакатга ташриф буюриши мумкин. Одатда, мандатарийлар мамлакатга ташриф буюришга рухсат сўраб ҳукуматга хат юборишади. Мисол учун, Ўзбекистон ҳукумати Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссиянинг махсус процедуралари билан, хусусан, муайян мавзу бўйича маърузаси билан ҳамкорлигини 2002 йилда бошлади. Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг таклифига биноан илк бор 2002 йил ноябр ойида Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссиянинг махсус маърузачиси Тео Ван Бовен мамлакатимизга ташриф буюрди. Унинг ташрифи давомида давлат органларининг юқори мартабали ходимлари, фуқаролик жамияти институтларининг вакиллари, халқаро ташкилотлар ва чет эл элчихоналарининг вакиллари билан учрашувлар ташкил этилди. Шунингдек, Тео Ван Бовен озодликдан маҳрум этилганлар сақланадиган муассасаларни бориб кўрди.

Кенгаш ўзининг 5/-сонли резолюцияси билан, шахсий сифатда (яъни, давлат вакили сифатида эмас) фаолият кўрсатувчи ва Кенгашнинг таҳлил маркази сифатида ишлайдиган 18 экспертдан иборат таркибда Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашнинг Маслаҳат қўмитаси (Инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилиш бўйича кичик комиссия ўрнига)ни таъсис этди. Маслаҳат қўмитаси аъзолари ўз вазифаларини уч йил давомида бажарадилар. Улар бир марта қайта сайланиши мумкин. Маслаҳат қўмитасининг вазифаси, тадқиқотларга ҳамда тадқиқотларга асосланган маслаҳатларга асосий эътиборни қаратган ҳолда, Кенгаш талаб қилган мазмунда ва шаклда Кенгашга эксперт билимларини тақдим этишдан иборат ҳисобланади. Маслаҳат кенгаши резолюциялар ёки қарорлар қабул қилмайди. Маслаҳат кенгаши йилда кўпи билан 10 ишчи кундан иборат иккита сессиясини ўтказади.

Хотин-қизларнинг аҳволи бўйича комиссия Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш томонидан 1946 йилда таъсис этилган. Комиссиянинг вазифалари доирасига хотин-қизларнинг сиёсий, иқтисодий, фуқаровий, ижтимоий соҳалар ва таълим соҳасидаги ҳуқуқларини рағбатлантириш тўғрисида Иқтисодий ва ижтимоий кенгашга тавсиялар ва маърузалар тайёрлаш, шунингдек, эркаклар билан хотин-қизларнинг тенг ҳуқуқлилиги тамойилини амалга ошириш мақсадида хотин-қизлар ҳуқуқлари соҳасидаги энг муҳим муаммолар бўйича чора-тадбирлар қабул қилиш тўғрисида тавсиялар ва таклифлар тайёрлаш вазифалари киради. Хотин-қизларнинг аҳволи бўйича комиссияга, 1985 йил Хотин-қизларнинг аҳволи бўйича умумжаҳон конференциясида қабул қилинган хотин-қизларнинг аҳволини яхшилаш соҳасидаги истиқболга мўлжалланган Найроби стратегиясининг амалга оширилишини назорат қилиш ва шу

йўналишдаги ишларнинг аҳволига баҳо бериб, таҳлил қилиб бориш вазифаси топширилди. Хотин-қизларнинг аҳволи бўйича комиссия хотин-қизларга нисбатан камситишлар тўғрисида алоҳида шахслардан ҳам, бир гуруҳ шахслардан ҳам олинган хабарларни кўриб чиқиши мумкин. Якка тартибдаги шикоятлар бўйича чоралар кўрилмайди. Бунинг ўрнига мавжуд муаммоларни ҳал этиш учун сиёсий тавсиялар ишлаб чиқиш мақсадида хотин-қизларни камситиш соҳасидаги тамойилларни аниқлашга қаратилган таомилдан фойдаланиш билан чекланадилар[7].

2010 йил 2 июлда БМТ Бош Ассамблеяси гендер тенглиги ва аёллар имкониятларини кенгайтириш масалалари бўйича БМТнинг янги тузилмасини ташкил этди ва у “БМТ-аёллар” деб номланди. Унинг ваколатига гендер масалалари ва аёллар аҳволини янгилаш бўйича Махсус маслаҳатчи девонхонаси, Котибият, аёллар аҳволини яхшилаш бўйича бўлим, шунингдек, Аёллар манфаатларини ривожлантириш учун БМТ Жамғармаси ва аёллар аҳволини яхшилаш бўйича халқаро ўқув ва илмий-тадқиқот институти мандатлари ва вазифалари киритилди. Мишель Бачелет - Чилининг биринчи аёл Президенти БМТ Бош котиби ўринбосари ва янги “БМТ-аёллар” тузилмасининг раҳбари этиб тайинланди ва у 2011 йил 1 январдан бошлаб ўз фаолиятини бошлади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссар бошқармаси. Турли органлар ва муассасаларга хизматлар кўрсатиш ҳамда ҳар хил таомиллар билан боғлиқ хизматни кенг йўлга қўйиш вазифалари БМТ Котибияти ходимлари зиммасида бўлади. Инсон ҳуқуқлари бўйича котибият БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармасида, яъни собиқ Инсон ҳуқуқлари бўйича марказда иш олиб боради.

Бу бошқарма Женевада жойлашган бўлиб, алоқа учун Нью-Йоркда кичикроқ бюроси, жаҳоннинг турли жойларида эса бир нечта муваққат ваколатхоналари бор. Ҳозирги вақтда мазкур бошқарманинг қароргоҳида юздан ортиқ мутахассис, асосан, халқаро масалалар бўйича ихтисослашган юристлар ва сиёсатшунослар ишламоқда.

БМТнинг Қочоқлар ишлари бўйича Олий комиссари бошқармаси. БМТ ташкил топган давридан бошлаб қочоқларнинг, кадрдон гўшасидан кўчишга мажбур бўлган шахсларнинг, апатрид ва репатриантларнинг аҳволи билан боғлиқ масалаларга катта эътибор бериб келади. Уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳамда улар билан боғлиқ муаммоларни лозим даражада ва узил-кесил ҳал этиш йўллариини излаш мақсадида бир қанча амалий чоралар кўрилди. Бош Ассамблея ўзининг 1949 йилда ўтказилган тўртинчи сессиясида БМТнинг Қочоқлар ишлари бўйича Олий комиссари бошқармасини таъсис этган. Мазкур бошқарма Иккинчи жаҳон урушидан кейин тузилган Қочоқлар ишлари бўйича

халқаро ташкилот ўрнини эгаллаган. БМТнинг Қочоқлар ишлари бўйича Олий комиссари Низомининг 1-бандига мувофиқ, Олий комиссар Бош Ассамблея раҳбарлиги остида фаолият кўрсатар экан, мазкур Низомнинг таъсир доирасидаги қочоқларга БМТ раҳнамолиги остида халқаро ҳимояни таъминлаш мажбуриятини ўз зиммасига олади. Бундай ҳимоя қочоқлар мақоми тўғрисидаги 1951 йилги Конвенцияга[8] ҳамда шу Конвенцияга оид 1967 йилги Протоколга мувофиқ таъмин этилади.

фикр ва мулоҳазаларини юбориб туради”, дейилган. Қўмитанинг бундай формулада билдирадиган фикри Қўмита аъзолари ичида ҳам, шунингдек, халқаро ҳуқуқшунослар ичида ҳам турли талқин қилинишига олиб келмоқда.[9]

Қўмиталарнинг ваколати БМТ Низоми асосида фаолият юритувчи органларга қараганда тор доирада олиб борилади. Чунки улар конвенцияларга аъзо-давлатлар мониторинги билан шуғулланадилар ва инсон ҳуқуқларига оид конвенцияларнинг моддаларига алоқадор масалаларни кўриб чиқадиладар, холос. Умуман, улар сиёсий органлар эмас, ваҳоланки, қўмита экспертлари давлат вакилларидан эмас, балки алоҳида шахслардан сайланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/chr/commission-on-human-rights>
2. Саидов А. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ. Дарслик. -Т.: Konsauditinform-Nashr, 2006. –б. 152-154
3. Доклад Генерального секретаря «При большой свободе: к развитию, безопасности и правам человека» // Док. ООН. А/59/2005 от 21 марта 2005 года.
4. Резолюция Генеральной Ассамблеи «Совет по правам человека» № 60/251 от 15 марта 2006 г. // Док. ООН. А/60/251.
5. Резолюция Совета по правам человека 5/1 от 18 июня 2007 года. // Док. ООН. А/HRC/5/21, глава III пункты 60-62
6. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ва Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш миллий тизими. /Муаллифлар жамоаси: А.Саидов, Ф.Бакаева, К.Арсланова ва бошқ. Масъул муҳаррир А.Х.Саидов. –Т.: “O‘zbekiston”, 2010. -Б.253
7. Саидов А. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ. Дарслик. -Т.: Konsauditinform-Nashr, 2006. -Б.155
8. Международные акты о правах человека: Сб. документов. -М., 1998. - С.432-444
9. Права человека. /Учебник. Отв. ред. Е.А.Лукашева. - М.: Норма-Инфра, 1999. -С. 506.